

Рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії

Разова спеціалізована вчена рада Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки на підставі прилюдного захисту дисертації «Феномен оновлення людини в сотеріологічних вченнях Орігена і Данте: екзистенціально-теологічний та темпоральний виміри» зі спеціальності 033 Філософія 22 лютого 2024 року.

Несправа Олександра Миколаївна 1996 року народження, громадянка України, освіта вища. У 2018 році закінчила Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара за спеціальностями 035 Філологія та 031 Релігієзнавство.

Навчалась в аспірантурі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України з 2019 по 2023 рік.

Дисертацію виконано у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – Огороков Віктор Брониславович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Здобувач має 9 наукових публікацій за темою дисертації, з них 1 стаття опублікована у періодичному науковому виданні іншої держави, що входить до наукометричної бази Web of Science, 4 статті – у провідних наукових фахових виданнях України, зокрема:

1. Bondarchuk Y., Nesprava M., Nesprava O., Sikorska N., Ryhina O. (2023). Spiritual Evolution as a direction for improving human development. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 13(2), 40–43. https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130236/papers/A_07.pdf (WoS).
2. Несправа, О. (2022). Герменевтичні мотиви у творчості Орігена. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 25(3), 25-29. <https://doi.org/10.15421/172232>
3. Несправа, О. (2022). Данте Аліг'єрі як медіатор між релігійно-філософською та церковною традиціями. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*, 5(2), 23-32. <https://doi.org/10.15421/342217>
4. Несправа, О.М. (2023). Присутність вічності в часі за теологією Орігена Олександрійського та Данте Аліг'єрі. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*, 6(1), 49-54. <https://doi.org/10.15421/342307>
5. Несправа, О. (2023). Формування та сутність антропології Орігена Олександрійського. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*, 15(1), 38-42. <https://doi.org/10.15421/352305>

У дискусії взяли участь голова і члени разової спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

Шевцов Сергій Вікторович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Міністерство освіти і науки України. Зауважень немає.

Шабанова Юлія Олександрівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри музикознавства, композиції та виконавської майстерності, КЗВО «Дніпровська академія музики» Дніпропетровської обласної ради, Міністерство освіти і науки України. Зауваження:

1. В першому розділі роботи слушно визначено та обґрунтовано методи історико-філософської компаративістики та метафізико-трансценденталістської методології відповідно до змістовного наповнення творчості обраних персоналій та проблеми оновлення людини в їх сотеріологічних вченнях. При цьому поза увагою дослідниці залишилося обґрунтування методології філософської містики, яка дотична до проблеми єднання з Богом як у Орігена, так й Данте, що не вичерпується можливостями трансцендентальної метафізики. Зокрема, до безперечних надбань Орігена на шляху осмислення сутності Бога належить глибоке усвідомлення і переживання Бога як трансцендентного світу, що потребує розширення умоглядних форм філософування та звертання до методу апофатичного богослов'я, якому не приділена належна увага в дослідженні. При цьому зазначаючи «діалектико-містичний вимір розуміння оновлення людини» (стор. 4) авторка дослідження вступає в методологічне протиріччя, поєднуючи діалектичний метод, ознака якого є процесуальність як динамічне розгортання, та містичне споглядання, що здійснюється в акті одномоментного збагнення глибини Божественної реальності. Процесуальність як пізнання та акт як позачасове збагнення виявляються різними оптиками відкриття Божественного, а їх співставлення знаходиться в методологічному дисонансі, що потребує розв'язання.

2. Традиційно Оріген визнається учнем Аммонія Саккаса, олександрійського мислителя III століття, відомого як засновника неоплатонізму. Цікавим історико-філософським фактом виявляється що Аммоній, відомий ще як Теодидактос (Навчений богом), започаткувавши поняття «теософія», став одночасно вчителем Плотіна, який втілював неоплатонічну версію античного містицизму та Орігена, видатного систематизатора донікейської патристики, що запропонував першу струнку теорію християнського віровчення. Аммоній не залишив філософських текстів й в історії європейської філософії виступає гіпотетичною постаттю, вчення якого відкриваються через рецепцію в поглядах його послідовників. В дисертації стверджується, що Оріген застосовував ідеї Аммонія Саккаса (стор. 29) та залучається маркування «аммонійські трактати Орігена» (стор. 35). При цьому, розвитку ці твердження не отримали. Тоді як робота могла би містити

більш високий рівень новизни, експлікуючи саме ті ідеї Аммонія, які отримали розвитку у формуванні концепції оновлення людини у Орігена. Вважаю, що вирішення цього важливого завдання філософського дослідження сприяло би визначенню й сутності поглядів Аммонія й диференціації його впливу на формування тенденцій античного неоплатонізму (Плотін) та ранньої патристики (Оріген).

3. Одним із завдань другого розділу було уточнення змістовної приналежності поглядів Орігена (християнський платонік, християнський теолог або платонік). В дисертації надане питання слушно вирішено в бік християнства, з чим можна погодитися, експлікуючи в текстах Орігена ознаки апологетики та ранньої патристики. Але, поза увагою дослідниці залишилась дискусійна історико-філософська версія існування «двох Орігенів». Навіть в тексті дисертації згадується «інший Оріген» (стор 35). А у висновках другого розділу «гіпотеза про існування двох Орігенів або двох Аммонієв» (стор. 115) використана як доведення посередницької функції Орігена між античною та християнською традиціями філософування. Питання про те, що крім відомого Орігена Олександрійського в III столітті існував й «інший Оріген», який був чистим платоніком, ще в XVII столітті поставив Анрі де Валуа, припустивши, що Оріген, згадуваний Порфирієм в «Житті Плотіна», був відомим платоніком, не тотожним християнському Орігену. Дискусія з цього приводу триває дотепер, хоча відомі орігенознавці, апологети Орігена-християнина, такі як Р. Хенсон, Ф. Кеттлер, А. Крузель не підтримують гіпотезу про існування «двох Орігенів». Надане дисертаційне дослідження, враховуючи що це одна з небагатьох українських робіт, присвячених Орігену, отримала б більшої значущості, додаючи ясності цьому питанню в контексті вирішення проблеми оновлення людини, з огляду концептуальної різниці неоплатонівського та християнського шляху сходження людини до Бога (Єдиного).

4. В дисертаційному дослідженні слушно обрано темпорально-онтологічний ракурс осмислення феномену оновлення людини у поглядах Орігена та Данте, що викриває залежність людини від Бога на шляху оновлення, як духовного сходження. Одним з визначальних модусів цих обґрунтувань виступає концепт часу та його кореляція в категоріях вічності. Цей концепт роздивляється в роботі в зв'язку із поглядами Данте та його образно-художньою інтерпретацією в «Божественній комедії». Але ж кореляції із сучасними концепціями часу та їх суттєвими зсувами в бік вічності не виявлено. Надане питання мало б отримати актуального прочитання в зв'язку із сучасним антропологічним виміром метамодерної атопічності (людина поза простором та часом) та неоромантичним поворотом, в якому крайня суб'єктивність виступає модусом формування сутнісної реальності за межею наявного часу та простору. Представлені кореляції відкривають глибинну сутність природи людини, яка є носієм трансцендентного, інтровертне буття якої наділяє духовними сенсами людське існування, в якому час виступає атрибутом вічності. Подібні переосмислення концепції часу

відбуваються й в зв'язку із квантовою картиною світу, що дозволяє не тільки фізично, а й духовно наділяти людське буття смисловим зв'язком із вічністю. Ідеї оновлення людини у Орігена й у Данте, хоча й в різних парадигмальних настановах, пов'язані із християнським оптимізмом, спрямованим у вічність та життєвою практикою людини як розширення духовності, сутність якої полягає за межею біологічного, фізичного й континуального часу. Темпоральний вимір вчень Орігена і Данте виявляють споріднені ідеї щодо концепцій «нової духовності» (Пітер Рассел) або «інтегральної духовності» (Кен Уїлбер), що визначається трансцендентно-іманентною еквівокацією через «суб'єктивний поворот» (Ч. Тейлор, Е.Хобсбаум, П. Хілас, Л. Вудхед) в сучасній культурі, який призводить до домінування «постматеріальних» цінностей усвідомленої якості життя. Видається, що дисертаційна робота набула би більшої результативної актуалізації, якби сучасні концепції часу, що пов'язані із його духовним виміром, було б зкорельовано з поглядами Орігена та Данте в духовній перспективі трансформації людини відповідно до ціннісних запитів сьогодення.

Висловлені міркування носять характер рекомендацій та уточнень, зважаючи на широкий дослідницький потенціал, що містить в собі проблематика дослідження.

Отже, робота відбулась на високому рівні сутнісних узагальнень та філософської культури, всі кваліфікаційні вимоги дотримані, змістовне наповнення дисертації та нові наукові результати дозволяють зробити позитивний висновок щодо її виконання та значущості для української медієвістики та філософської антропології.

Секундант Сергій Вікторович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України. Зауваження:

1. Авторка характеризує Данте як «середньовічного поета Данте, чия творчість виникає наприкінці схоластичної епохи» (с.21). Але чи можна відносити Данте Аліг'єрі к середньовічним філософам, як це робить авторка вже у вступі? Це проблема класифікації періодів історії філософії, яка базується на інших принципах, ніж загальна історія, і відрізняється від останньої. Хоча Данте народився за життя Альберта Великого та Фоми Аквінського, тобто в період розквіту схоластики, за напрямком своїх думок та духом своїх ідей він був філософом відродження. Навіть марксистська історія філософії відносить Данте до філософів епохи Відродження?
2. Предметом дослідження є феномен оновлення людини у сотеріологічних вченнях Орігена і Данте», а метою - «експлікувати феномен оновлення людини у сотеріологічних вченнях Орігена і Данте».

На мій погляд, це надто розпливчате формулювання мети. Крім того, бачити мету лише в експлікуванні предмета дослідження замало для докторської дисертації. В подальшому, при формулюванні основних завдань роботи, авторка уточнює, що предметом її дослідження є «екзистенціально-теологічний і темпоральний виміри феномену оновлення людини» (с. 23), як це відображено в назві дисертації.

3. Авторка каже також про «онтологічно-метафізичний», «темпорально-топологічний», «діалектично-містичний» та «пізнавально-герменевтичний виміри». Виникає питання, як співвідносяться ці виміри з екзистенціально-теологічним і темпоральним вимірами? Чи може авторка пояснити класифікацію вимірів?
4. Нижче (с.25) говориться про «екзистенціально-теологічну інтерпретацію» «екзистенціально-теологічні особливості розуміння» морально-вольових характеристик оновленої людини» (с. 26) Виникає питання, як ці поняття співвідносяться з поняттям «екзистенціально-теологічний вимір». Чи може авторка це пояснити?
5. Застосування використання трансцендентального підходу для тлумачення феномену оновлення базується, на мій погляд, на хибному тлумаченні вчення Канта. По-перше, Кант не стверджує, що ми можемо пізнати ноуменальний світ «опосередковано» «через категорії розуміння, такі як простір, субстанція часу та причинність» (с.42). Крім того, час для Канта не є субстанцією, він, як і простір, лише форма чистого споглядання. Простір і час не є навіть категоріями, тобто чистими формами розуміння. Простір і час, як і категорії розуміння роблять лише можливим досвід, але їх не можна застосовувати за межами досвіду, тим паче для пізнання ноуменального світу. По-друге, хоча всі апріорні форми і знаходяться в нашій свідомості, але вони є «способами уявлення своїх предметів, що притаманні відповідно почуттю, розумінню і розуму», а тому не існували «ще до нашого існування». Вони є апріорними формами у тому сенсі, що вони роблять можливим досвід і не залежать від досвіду, а не тому, що вони є «необхідними попередниками для виникнення досвіду» (с. 42) Кант заперечує існування вродженого знання, а тому чисті форми споглядання (простір і час) і розуміння (категорії) іманентні досвіду. Це стосується також ідей розуму, які виконують лише регулятивну функцію у пізнанні і не є інструментом для «правдивого пізнання реальності». По-третє, Кант не стверджував, а, навпаки, заперечував, що ми можемо пізнати емпіричні об'єкти «лише своїм розумом». Це теза раціоналістів, як і твердження, що «саме наш розум, і точніше, наше розуміння бачить реальність у її суті» (с.42), яку Кант критикує. Кант також заперечує існування «трансцендентної єдності». Він визнає лише «трансцендентальну єдність апперцепції», тобто нашої самосвідомості, і вимагає розрізняти поняття «трансцендентального» і «трансцендентного». На виправдання дисертантки можна сказати, що вже сам Кант в «Критиці практичного розуму» інакше тлумачить

трансцендентальний метод, але практичний розум стосується вже не пізнання дійсності, а лише нашої поведінки. Це, мабуть, дає поштовх для дуже вільного тлумачення поняття «трансцендентального» і «трансцендентального підходу» у сучасному «трансценденталізмі». Яскравим прикладом такого вільного тлумачення Канта є «трансцендентальний підхід» Карла Ранера, який базується на ототожненні «трансцендентного» і «трансцендентального». Тому для авторки було би краще посилатися безпосередньо на Ранера, не згадуючи Канта.

Переважає більшість вищенаведених зауважень носить дискусійний характер та відносяться до форми викладення матеріалу. Лише останнє зауваження носить змістовний характер, але й воно не впливає на належний рівень дисертації на здобуття звання доктора філософських наук. Висловлені зауваження не стосуються основних положень дисертації, не ставлять під сумнів наукову новизну, теоретичну та практичну цінність роботи, особистий внесок автора, ґрунтовну методологічну базу, глибину та об'єктивність проведеного аналізу, достовірність отриманих результатів.

Бродецька Юлія Юріївна, доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Міністерство освіти і науки України. Зауваження:

По-перше, досліджуючи та систематизуючи онто-гносеологічні аспекти феномену оновлення людини в сотеріологічній традиції Оригена та Данте, дисертантка наголошує, що в аспекті темпорально-топологічного виміру оновлення людини представлене як духовне піднесення та подорож. Зазначається, що у Оригена – це лінеарність (шлях аскета, «втеча» від світу), що алегорично ототожнюється з виходом із Єгипту як біблійного символу рабства душі та циклічність (апокастазис як повернення до абсолютної повноти буття). За Данте темпоральність набуває лінеарно-циклічного характеру оновлення (вихід із пекла навскрізь чистилища до раю через певні кола і концентричні тераси). У зв'язку з цим виникає необхідність певного термінологічного уточнення.

Сотеріологічний аспект оновлення людини створеної за образом Божим – це «духовне вдосконалення та досягнення єдності з Богом, постійний пошук вищої досконалості і знання» (як сама ж Олександра Несправа і зазначає). Отже, мова йде не про циклічність розвитку (тобто не коло, яким людина повертається до вихідного стану, і при цьому не є суб'єктом свого оновлення), а спіраль. Спіралевидний розвиток, на відміну від циклічного, передбачає, що метою оновлення людини є її повернення до Бога через вдосконалення, розвиток, тобто набуття якісно нових рис, якостей, знань, досвіду, стану, в наслідок чого і відбувається «вихід із Єгипту». За своєю природою спіралевидний розвиток – це складний процес, що передбачає синтез лінеарного (рух від більш простого до більш досконалого) та циклічного (як певним чином повернення до вихідної крапки), але вже у більш

вдосконаленому вигляді, модусів еволюції. Окрім того, спіралевидний характер темпоральності передбачає активну роль самої людини, завданням якої безпосередньо і являється «досягнення духовної та моральної чистоти, правильне використання свободи та розуму як Божих дарів», як і зазначає сама дисертантка.

По-друге, аналіз холістично-архетипного виміру дослідження феномену оновлення людини у творчості Орігена і Данте, також потребує категоріального уточнення. Зокрема, у підрозділі 3.2 «Етико-антропологічні аспекти екзистенціально-теологічного та темпорального вимірів феномену оновлення людини у сотеріологічних поглядах Орігена і Данте» дисертантка зазначає: «твердження Орігена про те, що існує певна спорідненість між інтелектом і Богом, інтелектуальним образом якого є сам інтелект, і що за допомогою цього він здатний певною мірою пізнати природу божественності» (с. 148), «Оріген детально розробляє концепцію людської особистості як інтелектуального образу» (с.149), а вже далі мова йде про «передачу людині божественної природи, яку Оріген ототожнює з розумом (νοῦς)». Питання виникає у зв'язку з некоректним оперуванням категоріями «інтелект» та «розум». А саме, в античній філософській традиції зазначені категорії не є синонімами, а скоріше антонімами, бо позначають різні аспекти людської природи. Так, «розум» (греч. νοῦς – розум, думка, ідея, дух), позначає розумну частину душі, початок свідомості в космосі та людині, тобто відображає принцип інтуїтивного знання, знання, що відкривається людині Богом. У свою чергу «інтелект» (intellectus – «аналітичне мислення, логічний аналіз») – це дискурсивно-розсудочне (інтелектуальне) знання, тобто отримане внаслідок логічних операцій, аналізу тощо. Отже, «інтелектуальна природа» та «розумова природа» людської особистості – не тотожні поняття й модуси операціоналізації для проблематики оновлення людини в її сотеріологічній традиції.

В цілому, зазначені зауваження та дискусійні положення змісту дисертації не ставлять під сумнів теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи Олександри Несправи та високу оцінку рівня її виконання.

Данканіч Артем Сергійович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Міністерство освіти і науки України. Зауваження:

Відзначаючи загальний високий рівень обґрунтованості науково-теоретичних положень дисертаційної роботи Несправи Олександри Миколаївни, її цілісність і логіку викладення матеріалу, в тексті дослідження присутні елементи, які є дискусійними.

По-перше, авторка анонсує феномен оновлення людини не до повною мірою прояснює його місце в контексті християнської сотеріології. В

підрозділі 2.1. поняття «Оновлення» виступає як певна самостійна категорія. Звичайно, авторка вказує на його біблійні та античні філософські конотації, але вони не мають чітко окресленого дисертаційного простору. В цьому сенсі було б доречним розглянути в окремому підрозділі основні засади християнської сотеріології в біблійному розрізі (навернення – виправдання, відродження, з'єднання з Христом, усиновлення) та в християнсько-елліністичному, який репрезентує Оріген. Така стратегія додала б дослідженню більшого компаративного потенціалу. Водночас важливо зауважити, що імпліцитно розгляд цих двох версій сотеріології в тексті дисертації присутній. Виокремлення його в окремий підрозділ значно поглибило б репрезентацію сотеріологічної проблематики в християнській традиції та місце в ній Орігена і Данте.

По-друге, в тексті дисертації зустрічаються поняття гріх, гріхопадіння, спасіння. Також дисертантка згадує особу Христа. Водночас в тексті ці поняття не мають чітко вираженого взаємозв'язку. Якщо прийняти до уваги поняття «Оновлення», що артикулюють Оріген і Данте, то доцільніше було б розглянути його в контексті наступної схеми: антропологія – хамартіологія – христологія – сотеріологія. Дисертантка справедливо вказує на ключове місце сотеріології в ученнях Орігена і Данте, але її конотація з хамартіологією, антропологією і христологією не обґрунтовується.

По-третє, порівнюючи східну і західну християнські традиції в контексті поняття «Теозис» дисертантка вміло використовує компаративістику, визначаючи ряд суттєвих відмінностей, що історично сформувалися між останніми. Така стратегія могла б значно поглибити розуміння відмінностей між Орігеном і Данте при умові поміщення їх в контекст згаданих вище традицій. Формування окремого підрозділу в дослідженні з цієї точки зору виглядало б значно перспективніше й надавало б дослідженню ще й культурно-онтологічного контексту.

Водночас вказані вище зауваження не мають на меті применшення високого рівня виконання дисертаційної роботи, а наведені для врахування їх у майбутніх наукових дослідженнях Несправи Олександри Миколаївни.

Результати відкритого (онлайн) голосування:

«За» - 5 членів ради,

«Проти» - немає.

На підставі результатів відкритого (онлайн) голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує Несправі Олександрі Миколаївні ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 033 Філософія.

Голова разової
спеціалізованої вченої
ради

Сергій ШЕВЦОВ